

გულგად ამირანაშვილი

ქართველი ხალხის ისტორიული საგანძური

1945 წლის 11 აპრილს, ისტორიული ამბავი მოხდა თბილისის აეროპორტში. იმ დღეს, ერთი მეორის მომდევნოდ დაეშვა პარიზიდან მომავალი სამი თვითმფრინავი. ერთ-ერთის კარებში გამოჩნდა ქართველი მამულიშვილი, 82 წლის მოხუცი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918 წ. 26 მაისიდან 1921 წ. 24 თებერვლის ჩათვლით) მთავრობის წევრი, ქართული ეროვნული უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებელი, პროფესორი ექვთიმე თაყაიშვილი.

პატრიოტული სულისკვეთებით აღსავსე ექვთიმე თაყაიშვილი სხვისი დახმარების გარეშე გადმოვიდა თვითმფრინავიდან, ორივე ხელი აღაპყრო ზეცისკენ და გულიდან ამოხეთქილი სიტყვები წარმოთქვა: „მე მოვიხადე ვალი საქართველოს წინაშე“. შემდეგ, მისი უფროსი მეგობრის, აკაკი წერეთლის სიტყვები გაიხსენა: „ცა ფირუზ, ხმელეთ ზურმუხტო...“.

ექვთიმე თაყაიშვილის მომდევნოდ თვითმფრინავიდან გადმოვიდნენ ჭეშმარიტი მამულიშვილები: შალვა ამირანაშვილი და პეტრე შარია. მათ პირნათლად აღასრულეს ქართველი ხალხის ოცნება: პარიზიდან თბილისში ჩამოიყვანეს ექვთიმე თაყაიშვილი და ჩამოიტანეს ქართველი ერის კუთვნილი საგანძური.

გადავხედოთ წარსულს: ბოლშევიკური საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის გადაწყვეტილებით 1921 წლის 10 მარტს სახელმწიფო მნიშვნელობის ფასეულობასა და დოკუმენტურ მასალებთან ერთად ბათუმიდან საფრანგეთში გატანილ იქნა სამუზეუმო განძეულობაც, რომლის მეთვალყურედ დანიშნული იყო პროფ. ექვთიმე თაყაიშვილი. იგი პირნათლად ემსახურა ქართველი ხალხის ისტორიული საუნჯის ხელშეუხებლობასა და მის 24-წლიან ევროპულ ემიგრაციას.

ქართული სამუზეუმო განძეულობის გატანა-შემოტანის შესახებ დაწერილია მრავალი სტატია; შექმნილია მეცნიერული და ლიტერატურული ნაშ-

რომები; გადაღებულა დოკუმენტური ფილმებიც; ექვთიმე თაყაიშვილს ზშირად ვიხსენებთ რადიო და სატელევიზიო გადაცემებით. ამ ინფორმაციებში მხოლოდ გაკვრით არის ნათქვამი: „ქართული განძის ჩამოსატანად საფრანგეთში გაგზავნეს შალვა ამირანაშვილი და პეტრე შარია“.

ჩვენ საზოგადოებაში დღემდე გაურკვეველია: ქართული ეროვნული განძის ჩამოსატანად საფრანგეთში რატომ გაგზავნეს მაინცდამაინც შალვა ამირანაშვილი და პეტრე შარია; რატომ და ვინ შეაჩერა არჩევანი ხელოვნებათმცოდნეზე და საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის თანამშრომელზე. ასეთი გადაწყვეტილების მიღების გარემოებები უცნობია პოლიტიკური და სამეცნიერო საზოგადოებისათვის, და საერთოდ, ქართველი ხალხისთვის. ამიტომ დავისახეთ მიზნად წარმოვადგინოთ აქამდე უცნობი საისტორიო მასალა, თუ რატომ გაიგზავნენ სწორედ ისინი ქართველი ერის კუთვნილი საგანძურის საქართველოში დასაბრუნებლად.

საფრანგეთში გატანილი ქართული განძის მეთვალყურე ექვთიმე თაყაიშვილი წერილს წერილზე აგზავნიდა საქართველოში, რათა მთავრობას დროზე მიეღო სათანადო ზომები სამუზეუმო ისტორიული ნივთების სამშობლოში დასაბრუნებლად. საქართველოს საბჭოთა მთავრობამ არ უპასუხა ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ გამოგზავნილ არც ერთ წერილს, რადგანაც XX ს-ის 30-იან წლები არ ჩათვალა ხელსაყრელ პერიოდად განძის დაბრუნებისათვის.

1935 წლის 9 აპრილს, საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის სამეცნიერო დაწესებულებათა სამმართველოს უფროსის, ბატონ ვუკოლ ბერიძის სახელზე გამოგზავნილ წერილში ბატონი ექვთიმე თაყაიშვილი იტყობინება, რომ მარსელის ბანკში ქართული სამუზეუმო საგანძურის შენახვისათვის დაწესებული თანხის გადაუხდელობის გამო 1935 წლის აპრილში საფრანგეთის მთავრობამ ქართველი ერის კუთვნილი ისტორიული ნივთები გამოაცხადა უპატრონო ქონებად და მისი სრული კონფისკაცია მოახდინა.

ამავე 1935 წლის ბოლოს, მარსელის სახელმწიფო ბანკიდან ქართული განძეულობა გადატანილ იქნა პარიზში, ნაციონალურ სათაო ბანკში. საფრანგეთის მთავრობასთან შეთანხმების საფუძველზე პარიზის ბანკის მოხელეებმა დემოკრატიული საქართველოს სახელმწიფო და სამუზეუმო ბეჭდებით დალუქული ყუთები გახსნეს (რის ნებაც და უფლებაც მათ არ ჰქონდათ) და შეადგინეს უკანონოდ ხელში ჩაგდებული ქართული ეროვნული საგანძურის „ფრანგული“ აღწერილობა. საქართველოს კუთვნილი ეროვნული საგანძურის „ფრანგული“ სიის შედგენაში მონაწილეობა არ მიაღებინეს დემოკრატიული საქართველოს მთავრობის არც ერთ წევრს, მათ შორის არც ქართული განძის პასუხისმგებელ მეთვალყურეს ექვთიმე თაყაიშვილს, და ეს უკვე იმ მიზეზის გამო, რომ საფრანგეთის მთავრობა

1935 წლის აპრილიდან საფრანგეთის სახელმწიფო ბანკის საკუთრებად მიიჩნევა ქართულ განძეულობას. კონფისკაციის საფუძველს წარმოადგენდა იმ ვალის გადაუხდელობა, რაც დაუგროვდა დემოკრატიული საქართველოს მთავრობას მთელი ცამეტი წლის განმავლობაში. ეს იმ გარემოებამაც გამოიწვია, რომ მარსელის ბანკში ქართული განძეულობის შენახვისათვის დაკანონებული პროცენტული განაკვეთი, ამ ცამეტწლიანი გადაუხდელობის გამო, თანხური რაოდენობით გაუთანაბრდა ბანკში ჩადებულ ნივთთა შეფასების თანხას. საფრანგეთის სახელმწიფო ბანკის კანონის საფუძველზე საქართველოს დემოკრატიულ მთავრობას 1935 წლის აპრილიდან ჩამოერთვა კანონიერი უფლება ქართული განძის საკუთრებაზე. ამ წლიდან კონფისკაციაქმნილი ქართული განძეულობის მდგომარეობის შესახებ ვერავითარ ცნობებს ვერ იღებდა მისი მეთვალყურე ექვთიმე თაყაიშვილი.

1935 წლის აპრილიდან ექვთიმე თაყაიშვილი განიცდიდა დიდ წუხილსა და საშიშროებას, რომ უმეთვალყურეოდ დარჩენილი ქართველი ერის ისტორიული საგანძური კომერციული გარიგების მსხვერპლი არ გამხდარიყო. საფრანგეთის ნაციონალური ბანკის მიერ ქართული განძის კონფისკაციამდე, ე. ი. 1935 წლამდე, მსოფლიოს შეძლებული კოლექციონერები და ევროპის მდიდარი მუზეუმები ქართული განძის მაღალი ფასით შესყიდვის სურვილს გამოხატავდნენ და ამის განსახორციელებლად მზად იყვნენ ქართული ნივთების გამოსასყიდი თანხა სრულად დაეთარათ. 1935 წლამდე ქართული საგანძურის უიარაღო მცველი მტკიცე უარით ისტუმრებდა ყოველ მოვაჭრეს და პასუხობდა: „ქართული ისტორიული განძი წარმოადგენს ქართველი ხალხის ეროვნულ საკუთრებას და ყოველი ყუთი დალუქულია საქართველოს სახელმწიფო და სამუზეუმო ბეჭდებით; მე კი, განუმარტავდა მათ ჩვენი პატრიოტი თანამემამულე, ამ ნივთებზე მცველ-მეთვალყურის მოვალეობას ვასრულებ და მესაკუთრის უფლებით არ ვარ აღჭურვილი“.

1935 წლის აპრილიდან 1943 წლის დეკემბრის ჩათვლით ქართული ნივთები ინახებოდა პარიზის ნაციონალურ ბანკში. 1944 წლის იანვარში (მაშინ, როცა დასავლეთ ევროპაში ჯერ კიდევ მძვინვარებდა ფაშიზმი და გერმანელთა მხრიდან მოსალოდნელი საფრთხის: „ქართულ განძზე დაუფლების“ მცდელობის თავიდან აცილების მიზნით), საფრანგეთის მთავრობამ ქართული განძეულობა ბანკიდან ვერსალის სასახლის საცავში გადაამალა.

საომარი მდგომარეობა ძირფესვიანად შეიცვალა 1944 წლის მეორე ნახევრიდან, როდესაც საბჭოთა ჯარებმა დაიწყეს აღმოსავლეთ ევროპის გათავისუფლება ფაშიზმისაგან. სწორედ ამ პერიოდში, კერძოდ 1944 წლის ოქტომბერში ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის, „მეტეხის“ დირექტორი, საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი შალვა

ამირანაშვილი იმყოფებოდა მოსკოვში, აკადემიის სამეცნიერო სესიაზე. აკადემიის ჯიხურში შექმნილი ერთ-ერთი ცენტრალური გაზეთიდან მან შეიტყო, რომ საფრანგეთის მთავრობის თამჯდომარე, გენერალი შარლ დე გოლი ვიზიტად ქვევოდა მოსკოვს, საბჭოთა კავშირის უმაღლეს მთავარსარდალ ი.ბ.სტალინთან შეხვედრის მიზნით.

ამ ინფორმაციამ შალვა ამირანაშვილი ისტორიული ამოცანის გადაწყვეტის შესაძლებლობის წინაშე დააყენა. მისი მართებული მოსაზრებით, ქართველი ხალხის კუთვნილი საგანძურის საფრანგეთიდან საქართველოში დაბრუნების საკითხი უნდა დასმულიყო და გადაწყვეტილიყო საფრანგეთისა და საბჭოთა კავშირის ლიდერთა შეხვედრის დროს. მხოლოდ და მხოლოდ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ უმაღლეს დონეზე იყო შესაძლებელი ქართველებსათვის საჭირობოროტო საკითხის უმტკივნეულოდ გადაწყვეტა. აუცილებლობამ მოითხოვა, საფრანგეთიდან საქართველოში ქართული ისტორიული განძეულობის გადმოტანის შესახებ ი. სტალინი მოლაპარაკებოდა გენერალ შარლ დე გოლს. ამასთან, ისიც იყო გასათვალისწინებელი, რამდენად მართებულად მიიჩნევდა ი. სტალინი მეორე მსოფლიო ომთან დაკავშირებული პრობლემების მხარდამხარ აღედრა საკითხი, 1921 წელს საფრანგეთში გატანილი ქართული სამუზეუმო განძეულობის საქართველოში დაბრუნების შესახებ. მთავარი მაინც იყო ის, რომ ასეთი ხელსაყრელი მომენტი აღარასოდეს დადგებოდა; და, ღმერთმა უწყის, რა მოხდებოდა მომავალში! შექმნილ სიტუაციას აუცილებლად გამოყენება სჭირდებოდა, თუნდაც, მყისეულად წარმოქმნილი წინაღობების შემთხვევაში.

საგაზეთო ინფორმაციის მიღების დღესვე, სასტუმრო „მოსკვა“-ს ერთ-ერთ ნომერში შალვა ამირანაშვილმა შეადგინა თხოვნა ი.სტალინის სახელზე:

Верховному Главнокомандующему Советского Союза
Маршалу Сталину Иосифу Виссарионовичу

Прошу Вас, во время встречи с Председателем правительства Франции генералом Шарлем Де Голем, затронуть вопрос о возвращении в Грузию, принадлежащих грузинскому народу музейных исторических ценностей, вывезенных во Францию в 1921 году.

С глубоким уважением
Амиранашвили Шалва Ясонович,
Член-корреспондент Академии Наук СССР,
Директор Музея искусств «Метехи» Грузинской ССР.
22 октября 1944 г.

თარგმანი:

**საბჭოთა კავშირის უმაღლეს მთავარსარდალს
მარშალ სტალინს იოსებ ბესარიონის-ძეს**

გთხოვთ, საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარესთან, გენერალ შარლ დე გოლთან შეხვედრის დროს ადრიათ საკითხი, საქართველოდან 1921 წელს საფრანგეთში გატანილი ქართველი ერის საკუთრების, ისტორიული სამუხეუმო განმეულობის საქართველოში დაბრუნების შესახებ.

**ულრმესი პატვისცემით
ამირანაშვილი შალვა იასონის-ძე,
საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი, საქართველოს სსრ
ხელოვნების მუხეუმ „მეტეხი“-ს დირექტორი.
1944 წლის 22 ოქტომბერი.**

თხოვნა, შედგენილი ერთ ვეზემპლარად, მოთავსებული გახსნილ კონვერტში, ჩაიბარა კრემლის კომენდატურამ 1944 წლის 22 ოქტომბერს.

ი. სტალინის სახელზე გაგზავნილ იმ წერილებს, სადაც წარმოდგენილი იყო საგარეო საქმეებთან დაკავშირებული საკითხები, თავდაპირველად ეცნობოდა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრი ვ. მ. მოლოტოვი. შ. ამირანაშვილის თხოვნაში აღძრული საკითხის გადაწყვეტა წარმოადგენდა მხოლოდ და მხოლოდ ი. სტალინის პერროგატივას. ამიტომ მისი თხოვნა იმავე დღეს მოხდა ი. სტალინისათვის შესავაზარ ფოსტაში.

მართლაც, ერთი თვეც კი არ იყო გასული, რომ 1944 წლის 16 ნოემბერს, იხსენებდა შ. ამირანაშვილი, ის გამოიძახეს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანთან, კ. ნ. ჩარკვიანთან, რომელმაც მას გააცნო მოსკოვიდან მიღებული ინფორმაცია. მან განუმარტა შ. ამირანაშვილს, რომ საბჭოთა კავშირის მთავრობამ მიიღო სათანადო დადგენილება საფრანგეთიდან ქართული განმეულობის დაბრუნების შესახებ. სავსებით ცხადი გახდა, რომ შ. ამირანაშვილის 1944 წლის 22 ოქტომბრის მიმართვის გათვალისწინებით, საბჭოთა კავშირის მთავრობამ სახელმწიფო მნიშვნელობის საქმედ დასახა ქართული ეროვნული განძის საფრანგეთიდან საქართველოში დაბრუნება. საბჭოთა კავშირის მთავრობამ 1944 წლის ნოემბრის დასაწყისში მიიღო სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის დადგენილება 1921 წელს საფრანგეთში გატანილი ქართული სამუხეუმო განძის საქართველოში დაბრუნების შესახებ. ამიტომ იქნა გამოძახებული ამ საქმის წამომწყები შ. ამირანაშვილი 1944 წლის 16 ნოემბერს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში კ. ნ. ჩარკვიანთან, რომელიც კრემლის

მიერ ინფორმირებული იყო ამ საქმის შესახებ.

„ქართული საგანძურის ჩამოსატანად საფრანგეთში უნდა გაემგზავროთ თქვენ, შალვა იასონის ძე“, უთხრა მას კანდიდ ჩარკვიანმა და დაუმატა: „თქვენთან ერთად საფრანგეთში წამოვა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის საერთო განყოფილების გამგე, ამხანაგი პეტრე შარია. ორიგენი, კრემლის კანდიდატურები ხართ, და არ ექვემდებარებით შეცვლას“, დაასრულა სათქმელი კ.ნ. ჩარკვიანმა.

შალვა ამირანაშვილი და პეტრე შარია შეუდგნენ მზადებას, ჯერ მოსკოვში, იქიდან კი საფრანგეთში გასამგზავრებლად. დასახული მისიის განსახორციელებლად შ. ამირანაშვილმა იხელმძღვანელა ე.თაყაიშვილის 1935 წლის 9 აპრილით დათარიღებული წერილით (ე.თაყაიშვილის ეს წერილი ინახება კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში). წერილში მეცნიერი იტყობინებოდა, რომ მის დაუსწრებლად და საერთაშორისო კანონიერების გვერდის ავლით, პარიზის ნაციონალური ბანკის მოხელეების მიერ გახსნილ იქნა საქართველოს საგანძურით დატვირთული ყუთები და შეადგინეს შიგთავს ნივთთა „ფრანგული“ აღწერილობა. ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შესაძლებლად იქნა მიჩნეული, რომელიმე ქართული ისტორიული ნივთის დაკარგვა. ამიტომ, პირველ ყოვლისა, შ. ამირანაშვილმა მიზნად დაისახა საფრანგეთში გატანილი ქართული სამუზეუმო ნივთების სიის აღდგენა. ახალი სიის შედგენაში, იხსენებდა ჩემთან საუბრებში შ. ამირანაშვილი, „გამომადგა სტუდენტობის დროს, საბჭოთა მთავრობის დავალებით 1921 წლის მეორე ნახევარში შესრულებული სამუშაო, რომელიც ეხებოდა საფრანგეთში გატანილი და საქართველოში დარჩენილი სამუზეუმო ნივთების ინვენტარიზაციას, სრული და მთლიანი აღწერილობის თანდართვით. მე მაშინ ვასრულებდი ტექნიკური მდივნის მოვალეობას“. ამის საფუძველზე სპეციალურად მომზადებულ იქნა საფრანგეთში გატანილი ნივთების ხელახალი სია ქართულ, რუსულ და ფრანგულ ენებზე. შ. ამირანაშვილის მიერ აღწესხული ქართული საგანძური წარმოადგენდა საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების, სამხატვრო ეროვნული გალერეის, საქართველოს მუზეუმისა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებათა კუთვნილ კოლექციებს.

საბჭოთა კავშირის მთავრობის მიერ 1944 წლის ნოემბრის დასაწყისში მიღებული დადგენილების გათვალისწინების საფუძველზე, ბატონი ექვთიმე თაყაიშვილი 1944 წლის 23 ნოემბერს შეხვდა საბჭოთა კავშირის ელჩს საფრანგეთში ა.ე. ბოგომოლოვს. ე. თაყაიშვილმა ა. ე. ბოგომოლოვს გადასცა საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარის, გენერალ შარლ დე გოლის სახელზე შედგენილი თხოვნა-წერილი, ქართველი ერის საგანძურის საფრანგეთის სათაო ბანკის მფლობელობისაგან დახსნისა და საქართველოში გასაგზავნად მომზადების ხელშეწყობის შესახებ.

ამრიგად, საფრანგეთიდან ქართული განძის დაბრუნების საკითხი გადაწყდა შალვა ამირანაშვილის მიერ 1944 წლის 22 ოქტომბერს ი. სტალინის სახელზე გაგზავნილ თხოვნა-წერილისა და ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ 1944 წლის 23 ნოემბერს საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარის, გენერალ შარლ დე გოლის სახელზე გაგზავნილი თხოვნა-წერილის საფუძველზე.

მასწავლებლისა და მისი მოწაფის, ექვთიმე თაყაიშვილისა და შალვა ამირანაშვილის ისტორიულ-პოლიტიკურმა ბრძოლამ ორ ფრონტზე ქართველი ხალხისათვის სასურველი შედეგი გამოიღო მხოლოდ მას შემდეგ, რაც 1944 წლის დეკემბრის თვის პირველ დეკადაში მოსკოვში ვიზიტად იმყოფებოდა საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარე გენერალი შარლ დე გოლი, რომელიც აწარმოებდა მოლაპარაკებას საბჭოთა კავშირის უმაღლეს მთავარსარდალ იოსებ სტალინთან. სათანადო მოლაპარაკების შედეგად 1944 წლის 10 დეკემბერს დადებულ იქნა ხელშეკრულება საბჭოთა სახელმწიფოსა და საფრანგეთის რესპუბლიკას შორის „კავშირისა და ურთიერთდახმარების“ შესახებ. დოკუმენტს ხელი მოაწერეს ამ საქმის წარმოების სრული უფლებით აღჭურვილებმა: საბჭოთა კავშირის მხრიდან მოლოტოვმა, ხოლო საფრანგეთის მხრიდან ბიდომ. ხელშეკრულების სრული ტექსტი გამოქვეყნდა 1944 წლის 19 დეკემბერს, გაზეთ „იზვესტიის“ 293-ე ნომერში.

შ. ამირანაშვილის და პ. შარიას ფრანგული მისია 1944 წლის 27 დეკემბერს მოსკოვში ჩაფრენით დაიწყო. იქ ისინი შეხვდნენ საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრს ვ. მ. მოლოტოვს. მან მოკლედ ჩამოაყალიბა საზღვარგარეთ გამგზავრებასთან დაკავშირებული ყოველგვარი წვრილმანი. აღნიშნა ისიც, რომ „იოსებ ბესარიონის ძე სტალინი ჩემი თანდასწრებით მოელაპარაკა შარლ დე გოლს და მიიღო მისგან დაპირება ქართველი ხალხის ეროვნული საგანძურის საქართველოში დაბრუნების შესახებ“. **აი, რა იყო ქართული განძეულობის საფრანგეთიდან საქართველოში დაბრუნების ძირითადი საფუძველი!**

„საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარის გენერალ შარლ დე გოლის სპეციალური განკარგულებით, საფრანგეთის ნაციონალური ბანკის მიერ კონფისკაციქმნილი ქართული საგანძური (უკლებლივ ყველა ნივთი) ყოველგვარი გამოსყიდვისა და გადასახადის გარეშე, 1944 წლის დეკემბრის თვის მეორე დეკადის დღეებში დაუბრუნდა მის ისტორიულ მესაკუთრეს. ვერსალის სასახლის სიძველეთსაცავიდან ქართული განძი გადატანილია საბჭოთა კავშირის საელჩოში და ვიზირებულია საქართველოში წასადებად“, განმარტა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ვ. მ. მოლოტოვმა. „მინდა ისიც აღვნიშნო“, განაგრძო მან, „საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარე, გენერალი შარლ დე გოლი, მისთვის დამახასიათებელი პატრიოტული სულისკვეთებით წარმოადგენს მსოფლიო ინტერნაციონალიზმის უმაღლეს გამოვლინებას“.

მცირეოდენი პაუზის შემდეგ სიტყვა ითხოვა შ. ამირანაშვილმა და მიმართა ვ. მ. მოლოტოვს:

— ვიჩეხლავ მიხეილის ძვე, გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე პროფესორი ექვთიმე თაყაიშვილი თაოსნობდა საქართველოდან საფრანგეთში ქართული ისტორიული განძის გატანას 1921 წელს. იმ წლიდან მოყოლებული, ე. ს. თაყაიშვილი მეთვალყურეობდა ქართველი ერის საგანძურს, ხშირად, მისი სიცოცხლის ფასდაც. ახლა, 82 წლის მოხუცის საზღვარგარეთ დატოვება, მისთვის სიკვდილის ტოლფასი იქნება. ნება მიბოძეთ გთხოვოთ, შესაძლებლად ჩათვალოთ ექვთიმე თაყაიშვილის დაბრუნება საქართველოში. ოღონდ ერთი პირობით ე. ს. თაყაიშვილი სახელმწიფოს მიერ პოლიტიკურად გარანტირებული და ეკონომიკურად უზრუნველყოფილი უნდა იყოს; ხელშეუხებელი უნდა იყოს მისი სიცოცხლე და თავისუფალი სამეცნიერო მოღვაწეობა.

— ირწმუნეთ ორივემ, შალვა იასონის ძვე და პეტრე ათანასის ძვე, რომ ასეთი გარანტია ამ წუთიდანვე უკვე აქვს ექვთიმე სიმონის ძეს. ჰმ, მიფრინავთ ორნი და ჩამოფრინდებით სამნი, ან თუნდაც მეტნი, რასაკვირველია, ქართულ განძთან ერთად! — ღიმილით დაადასტურა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ვიჩეხლავ მოლოტოვმა.

1945 წლის იანვარში შ. ამირანაშვილი და პ. შარია ჩაფრინდნენ პარიზში. აეროპორტში მათ დახვდნენ რუსი მასპინძლები და მიიყვანეს საბჭოთა კავშირის საელჩოში. ქართველ ემისრებს გულთბილად შეხვდა საბჭოთა კავშირის ელჩი საფრანგეთში ა.ე. ბოგომოლოვი, რომელმაც თავის მხრივ სავსებით ნათლად განუმარტა მათ, რომ „საფრანგეთის მთავრობის თავმჯდომარის გენერალ შარლ დე გოლის სპეციალური ბრძანების საფუძველზე პარიზის ნაციონალური ბანკის მიერ 1935 წელს კონფისკაციაქმნილი ქართული საგანძური უსასყიდლოდ გადაეცა მის კანონიერ მფლობელს, ქართველ ხალხს. საფრანგეთის მთავრობისაგან სათანადო წერილობითი ნებართვის მიღების შემდეგ ვერსალის სასახლის სიძველეთსაცავიდან ქართული საგანძური გადმოტანილ იქნა საბჭოთა კავშირის საელჩოში“.

„იმ საღამოსვე, მე და პეტრე, შევხვდით ჩვენს უძვირფასეს მამულიშვილს, ექვთიმე თაყაიშვილს“, ღიმილით გაიხსენა ჩემთან საუბარში შ. ამირანაშვილმა. „შეხვედრისთანავე, აღფრთოვანებულმა ჩემმა მასწავლებელმა შემომძახა: „როგორ დაბერებულხარ, შალვა, ძლივს გიცანი!“ გულაჩუყებულმა სამმა ქართველმა ერთმანეთს ღიმილი შეაგებეს.

სულ რამდენიმე დღის შემდეგ, იგონებდა ჩემთან საუბარში შ. ამირანაშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილის თაოსნობით შევუდექით საფრანგეთის ბანკის მიერ დალუქული ყუთების გახსნას და მათში მოთავსებული ქართული განძეულობის ხელახალ რეგისტრაციას. რაც მნიშვნელოვანი და მთავარია, ყუთები და ერთი ფუთა-შეკვრა სრულად იყო წარმოდგენილი და

მათში არსებული საგანძური უკლებლივ იყო დაცული. ქართველი ხალხის ეროვნული საგანძურის მთლიანობა და ხელშეუხებლობა თვალნათლივ მოწმობდა მისი მეთვალყურის ე. თაყაიშვილის ჭეშმარიტ მამულისმფილობასა და სიცოცხლის ფასთან გაიგებებულ თავდადებას, მიუხედავად აუტანელი სიდუხჭირისა და უკიდურესი ხელმოკლეობისა, რასაც მეცნიერი განიცდიდა თითქმის ყოველთვის, და მეტწილად მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში.

ოცდაოთხი წლის (1921 წ. თებერვლიდან 1945 წ. იანვრის პირველი ნახევრის ჩათვლით) შემდეგ ქართული ეროვნული საგანძურის ხელახალი ხილვით გამოწვეულ აღფრთოვანებას ვერ ფარავდა, და ასევე, გულის სიღრმიდან ამოდულებულ სიხარულის ცრემლებს ვერ იკავებდა ჯანსაღი სულით ღვთისაგან დაჯილდოებული 82 წლის მხნე მოხუცი, საგანძურის უცვლელი გუშაგი და მუდმივი მეთვალყურე ბატონი ექვთიმე თაყაიშვილი.

თითქმის თვენახევრის განმავლობაში, ექვთიმე თაყაიშვილის ხელმძღვანელობით შალვა ამირანაშვილმა და პეტრე შარიაშვილმა დაადასტურეს ქართული განძეულობის სრულყოფილი შედგენილობა. ჩატარდა ნივთების ახალი აღწერა, ძველი და ახალი სიების თანხვედრილობამ, სიზუსტის თვალსაზრისით, ყოველ მოლოდინს გადააჭარბა. თვალებგაბრწყინებული ბატონი ექვთიმე ახალი სიცოცხლით ივსებოდა, შეუმჩნევლად განიცდიდა მომეტებულ სიხარულსა და აღფრთოვანებას. შალვა და პეტრე თვალანთებულნი შესცქეროდნენ სასიამოვნო მოხუცის თავდადებული ღვაწლის ნაყოფს. 1945 წლის მარტის დასაწყისისთვის ქართული საგანძური მთლიანად აღწერილი, მაღალხარისხოვნად შეფუთული და სრულად გამზადებული იყო საქართველოში დასაბრუნებლად.

საფრანგეთში საბჭოთა კავშირის ელჩის ა. ე. ბოგომოლოვის თხოვნის საფუძველზე, მეორე მსოფლიო ომში მოკავშირე ქვეყანამ, ღიღმა ბრიტანეთმა გამოყო „დუგლასის“ ფირმის თვითმფრინავები ქართული განძის თბილისში ჩასატანად. ამ ინიციატივის წინააღმდეგ ერთსულოვნად წავიდნენ შ. ამირანაშვილი და პ. შარია. მათ მოითხოვეს მხოლოდ და მხოლოდ საბჭოთა თვითმფრინავები. ელჩი დაეთანხმა ქართველთა წინადადებას და ეს მოთხოვნა დაუყოვნებლივ აცნობა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრს ვ. მ. მოლოტოვს.

ომის ცეცხლგადატანილი ქვეყნიდან წამოსული „ილ-14“ ტიპის თვითმფრინავები მხოლოდ 4 აპრილს დაეშვნენ პარიზთან ახლომდებარე ორლის აეროპორტში. საქართველოში გასაგზავნი საგანძური საელჩოს სპეციალური მანქანებით ღამის განმავლობაში გადატანილ იქნა აეროპორტში. ქართული საგანძურით დაიტვირთა ორი თვითმფრინავი, ხოლო რუსეთის ფედერაციაში გასაგზავნი ტვირთი მოთავსდა მესამე თვითმფრინავში, რომელიც თბილისში დაფრენის შემდეგ გზას მოსკოვისკენ გააგრძელებდა.

1945 წლის 5 აპრილს, პარიზში ყოფნის რამდენიმე საათიღა ჰქონ-

დათ დარჩენილი ბატონებს — ექვთიმეს, შალვასა და პეტრეს. გაზაფხულის დილის ნისლი თანდათან იფანტებოდა ვეროპის გულში და ქალაქს დღის სიცოცხლის მონოტონური რიტმი მომატებული ძალღონით ედებოდა. საელჩოს მიერ მორთმეული მანქანიდან მათ უკანასკნელად შეაგლეს თვალი დიდებულ პარიზს, არქიტექტურული ხელოვნების უნიკალურ ქმნილებას, ნოტრ-დამსა და შედევრად აღიარებულ რკინის ჩონჩხს, ეიფელს... მათ თვალწინ უჩვეულო სისწრაფით გარბოდნენ მხოლოდ პარიზის სილამაზისათვის დამახასიათებელი დიდფანჯრებიანი ფასადები, აუარებელი სკვერები და ბალები, კაფეები და ბისტროები, გაზეთებით შეფენილი ჯიხურები და ქუჩის მხატვართა მიერ აფერადებული ტილოები; მარადიულ სიყვარულს აღვივებდნენ დილის ქალაქის ქუჩებში მოსეირნე პარიზელთა დამენათევი წყვილები...

მომეტებული გულისძგერითა და ცრემლით სავსე თვალებით ექვთიმე თაყაიშვილი ემშვიდობებოდა მის ოცდაოთხწლიან სიცოცხლეს პარიზში, ემშვიდობებოდა ერთხანს ქართული საგანძურის დამცველ ვერსალის სასახლეს, ემშვიდობებოდა თითქმის მშობლიურ ლევილს, ემშვიდობებოდა იქ განსვენებულ ყოველ ქართველს, ემშვიდობებოდა ფრანგულ მიწას მიბარებულ მის უმშვენიერეს მეუღლესა და ცხოვრებისეულ თანამებრძოლს, ნინო პოლტორაცკაიას!

ორლის აეროპორტში მანქანიდან გადმოსული ექვთიმე თაყაიშვილი ერთხანს შეჩერდა და ფეხი ველარ გადადგა.

— როდესაც ე. თაყაიშვილმა ფეხი შედგა ტრაპზე, მესაუბრებოდა შ. ამირანაშვილი, ბატონმა ექვთიმემ ღიმილნარევი სევდით თვალებში შემომხედა და მითხრა: „ეს ჩემი პირველი მგზავრობაა აეროპლანით... და ალბათ უკანასკნელიც!“

1945 წლის 5 აპრილს, აეროპორტ ორლიდან ერთმანეთის მიყოლებით (ნახევარსაათიანი ინტერვალის დაცვით) აფრინდა სამი თვითმფრინავი „ილ-14“ და მათ გეზი საქართველოსაკენ აიღეს, მარშრუტი: რომი—ბენგაზი—კაირო—თეირანი—თბილისი.

— თვითმფრინავში, სიხარულის განცდასთან ერთად, სევდაც შემოერია ბატონ ექვთიმეს, განაგრძო ჩემთან საუბარი შ. ამირანაშვილმა. — შვილებო! — მოგემართა, — ძალზე მოხუცი ვარ და გზაში თუ რაიმე ხიფათი შემემთხვა, სადმე უცხოეთის მიწაში არ ჩამტოვოთ! მკვდარი ჩამიტანეთ თბილისში და მშობლიურ მიწას მიმაბარეთ!

ამ სიტყვების მოსმენისთანავე ბატონმა პეტრემ მოხერხებულად შემოდგა ქართული კონიაკი სახელდახელოდ გაშლილ სუფრაზე. სასიამოვნოდ მომღიმარმა რუსმა სტიუარდესამ ქართველებს ჭიქები დაუწყო. ჩამოასხეს კონიაკი და ბატონ ექვთიმეს დიდი ხნის სიცოცხლე უსურვეს.

— მე და პეტრემ, გაიხსენა შ. ამირანაშვილმა, კონიაკი რუსულად გადა-

ეკარით, ზოლო ბატონი ექვთიმე ევროპულად აგემოვნებდა ამ დიდებულ სასმელს და ტუჩებზევე სიამოვნებით იშრობდა.

ჩვენს ძვირფას ექვთიმე თაყაიშვილს მთელი გზა ხელში ჰქონდა ჩაბღუჯული მცირე ზომის ყუთი, სადაც მოთავსებული იყო ყოველი ქართველისათვის სათაყვანებელი ისტორიული ნივთი. ეს იყო თამარ მეფის გულსაკიდი ჯვარი, რომელიც ახლა ემიგრაციაგამოვილი სხვა ნივთებთან ერთად შალვა ამირანაშვილის სახელობის ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული.

ყოველი ჩვენგანის უცილობელი ვალია, სიცოცხლეში ერთხელ მაინც მოინახულოს სახელოვანი მეფე-ქალის თამარის რვაასწლოვანი ჯვარი, რომელიც სამუზეუმო განძთან ერთად 1921 წელს გატანილ იქნა საფრანგეთში და 1945 წელს უვნებლად დაუბრუნდა საქართველოს, ჩვენი ძვირფასი თანამემამულის, ბატონი ექვთიმე თაყაიშვილის თაოსნობით.

საუკუნო ხსენება და დიდება ქართველი ხალხის ეროვნულ შვილს, წმინდანად აღიარებულ ღმრთისკაცს, ექვთიმე თაყაიშვილს!

ა მ ი ნ !

ლიტერატურა:

შ. ამირანაშვილი, საქართველოდან სხვადასხვა დროს გატანილი სამუზეუმო განძეულობა და მისი დაბრუნება, პირველი გამოცემა, თბ., 1968; მეორე გამოცემა, თბილისი, 1978.

გ. ჟორდანიას, დაბრუნებული საუნჯე, თბილისი, 1984.

